Критичне мислення як засіб формування та розвитку творчих здібностей молодших школярів

Сучасне інформаційне суспільство — це період високих технологій, що потребує від освіти формування компетентної та активної особистості. Поступове впровадження гуманістичної парадигми освітнього процесу веде до певної зміни ролі й функцій вчителя, зростання його самостійності на етапі прогнозування, конструювання й організації, що приводить відповідно до підвищення відповідальності за результати своєї праці. Саме на досягнення кінцевого результату — розвитку особистості через призму формування життєво необхідних компетентностей — націлена сучасна модель освіти. Життєвий досвід дитини — вирішальний фактор формування особистості, а вся система навчання і виховання повинна допомогти їй виявити у собі і розвинути те, що їй органічно притаманне. Нові вимоги ставлять за практично значущу мету діяльності вчителя не управління процесом засвоєння учнями знань, а педагогічний супровід формування компетентної особистості.

Основна мета реформування початкової мовної освіти полягає в запровадженні компетентнісного підходу до навчання мови, який передбачає формування в молодших школярів комунікативної компетентності.

Сьогодні у теорії і практиці навчання мови в початкових класах особливо гостро стоять проблеми розвитку зв’язного мовлення, творчих здібностей учнів.

Виховання особистості мислячої, самостійної, творчої — соціальне замовлення інформаційного суспільства. Уміння працювати з інформацією упродовж життя: здобувати її, переробляти, застосовувати для індивідуального розвитку і самовдосконалення, передавати і в результаті — уміння спілкуватися повинно стати невід'ємною рисою життя людей XXI століття, а «Розвиток мовлення має набути статусу провідного принципу навчання рідної мови», — зазначається у Державному стандарті початкової загальної освіти.

Впровадження нових освітніх технологій особистісно зорієнтованого навчання на уроках читання, на мою думку, — це передумова активної пізнавальної діяльності учнів: нестандартна, цікава, творча робота, яка пробуджує у дітей інтерес до знань і сприяє емоційному, духовному та інтелектуальному розвитку школярів. Однією з інноваційних технологій, що допомагає учню не тільки засвоїти певний обсяг знань, а й сприяє розвитку його особистісних якостей, є технологія формування та розвитку критичного мислення.

Розвиток критичного мислення стає дуже актуальним під час інтенсивних соціальних змін, коли неможливо діяти без постійного пристосування до нових політичних, економічних та інших обставин, без ефективного розв'язання проблем, значну частину яких неможливо передбачити. Саме тому очевидна життєва необхідність критичного мислення для вітчизняної освітньої системи. Тільки таким шляхом можна міркувати про розвиток демократії відповідно до вимог світового суспільства.

Новаційна значущість мого досвіду роботи передусім простежується у характері взаємовідносин всіх учасників педагогічного процесу. По-перш, на уроці створюється особлива атмосфера взаємодовіри та взаємоповаги. По-друге, використовуються стилі спілкування на основі партнерства та захоплення спільною творчою діяльністю. Педагог не навчає, виховує чи розвиває, а співпрацює з учнями, навчаючись і самовдосконалюючись разом з ними. Тільки таким чином можливо досягти мети — формування особистості, готової до життя

у світі, що постійно змінюється, здатної до навчання та самовдосконалення, до прийняття ефективних рішень.

Сьогодні вже неможливо навчати традиційно: у центрі навчально-виховного процесу має бути учень. Від його творчої активності на уроці, вміння доказово міркувати, обґрунтовувати свої думки, вміння спілкуватися з учителем, учнями класу, залежить успіх у свідомому опануванні шкільної програми.

Розвиток критичного мислення — це дуже важливий аспект не лише у навчанні, а і в повсякденному житті, де герої є реальними, а їхні вчинки — це дії твої і твоїх дітей. Навчити дітей мислити критично — означає правильно поставити запитання, направити увагу в правильне русло, вчити роботи висновки та знаходити рішення, Для того, щоб кожна дитина могла розвинути свої творчі можливості, необхідне розумне керівництво з боку вчителя.

Моя мета — створити ситуацію успіху для розвитку особистості дитини, дати можливість кожному вихованцеві відчути радість досягнення, усвідомлення своїх здібностей, віру у власні сили; допомогти дитині зрости в умовах успіху, дати відчути радість від здолання труднощів, допомогти зрозуміти, що задарма в житті нічого не дається, скрізь треба докласти зусиль. І тоді успіх супроводжується відчуттям радості та задоволення від діяльності, виникає почуття компетентності.

Наведу деякі прийоми створення «ситуації успіху»:

1. ***«Радість класу»*** — емоційний відгук навколишніх на успіх учня класу, констатація будь-якого, навіть незначного позитивного результату діяльності, навіювання у дитини віри в себе.
2. ***«Лінія горизонту»*** — перший успіх дитини одразу підхоплюється вчителем, пропонується повторити завдання на більш складному рівні, наче «відсуваючи» лінію горизонту.
3. ***«Авансування»*** — вчитель в індивідуальній роботі виконує з учнем завдання, пояснюючи йому складні місця, а потім у класі дає подібне завдання, що самостійно виконується учнем, і він відчуває успіх.

Практика моєї роботи показала, що усвідомлення ситуації успіху самим учнем, розуміння її значущості виникає тільки після здолання дитиною своєї боязкості, невміння, незнання, психологічного ураження та інших видів труднощів.

Кожна дитина має до чогось певні здібності. Моє завдання — відшукати найменші пагінці таланту, розвивати їх.

Адже в майбутньому трудовому житті стануть у пригоді: міцна пам'ять, гостре око, хороший смак, образне мислення.

«Роби як ми, роби краще нас» — ось девіз уроків з використанням технології критичного мислення. Створення ситуації успіху, віра в дитину та вираховування її індивідуального стилю діяльності найбільш продуктивно впливає на мотивацію навчальної діяльності учнів, які згодом діють за сценарієм «переможця». А саме: «***Я сьогодні кращий, ніж учора!***» Тільки таким чином можна забезпечити умови для повноцінного розвитку особистості, формування в неї творчого критичного мислення.

О. Савченко серед усіх мотивів навчальної діяльності центральним і найсильнішим називає пізнавальний інтерес, що виникає і зміцнюється лише в ситуації пошуку нових знань, інтелектуального напруження та самостійної діяльності.

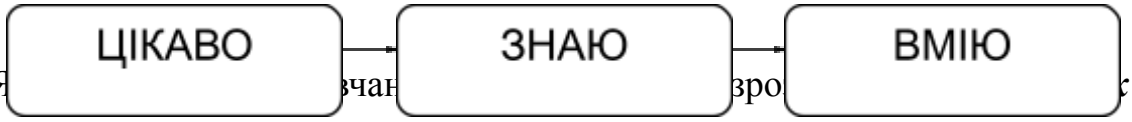
Пізнавальні інтереси мають низку переваг, а саме: вони раніше й легше усвідомлюються дитиною; це конкретний і реальний імпульс для навчання; вони доступні для виявлення та спостереження; їх можна розвивати в будь-якому шкільному віці.

Навчання, підкріплене пізнавальними інтересами, має активний, дієвий характер. Активізуються розумові процеси учня, у нього з’являється прагнення до пошуку, до дослідження. Пізнавальні інтереси виявляються через певні емоції або емоційні стани: здивування відкриттям, очікування нового, піднесення у процесі учіння, інтелектуальна радість. Вольові прояви пізнавального інтересу пов’язані з

ініціативою учня, самостійністю у здобутті знань, пошуком шляхів розв'язання навчальних завдань.

Навчання — основна форма розвитку пізнавальної активності молодших школярів. З одного боку, під час навчального процесу школярі здобувають нові знання, які розширюють їхній кругозір, а з другого боку — у процесі активної пізнавальної діяльності розвиваються навчальні можливості учня, завдяки яким він може самостійно і творчо не лише використовувати запас знань, а й шукати нове, задовольняючи свої потреби в пізнанні.

Роботу з виховання пізнавальних інтересів на уроках я будую у такій послідовності:

Я вчан зро *с наук не має. Є тільки важкий виклад»*. Дитині має бути зрозумілою мета завдання. І тоді вона зможе з інтересом виконувати дуже багато нецікавої, але потрібної роботи.

Чим молодший вік, тим цікавіші слід давати завдання. Найбільш цікавим є те, що максимально розвиває самостійність дитини, збуджує її думку. Викладання повинно бути захоплюючим — таким є один із принципів методики сучасного уроку. Однак інтерес не має нічого спільного з розважальністю, яка не містить пізнавальної мети. Істинний інтерес до пізнання виникає у тих випадках, коли воно пов'язане з вирішенням проблеми. А значить, кожне заняття повинно мати пізнавальний характер і, одночасно захоплювати як своїм змістом, так і способом викладу.

За роки навчання в школі в дітей виробляється звичка задовольнятися матеріалом підручника, а це недостатньо забезпечує розвиток пізнавальної діяльності учнів. Матеріал підручника не може постійно стимулювати самостійну творчу діяльність та осмислення ними певних явищ, оскільки не асоціюється ними з реальними життєвими враженнями. Потрібно вивчати навколишній світ, види трудової діяльності, явища суспільного життя, події, характерні для місця проживання дітей.

Здійснюючи індивідуальний життєвий сценарій, особистості необхідно опанувати не лише необхідні знання, а й найвище мистецтво — мистецтво жити. Отож, ***комунікативна компетентність — необхідна умова життєтворчості школяра***. Саме тому, при вивченні рідної мови, я пропоную завдання на основі місцевого матеріалу, який сприяє розвитку пізнавальної активності та критичного мислення у ході навчання.

Ось приклади таких завдань:

— складання і розв'язування задач на матеріалі довкілля та народних знань українців;

— розгляд вправ на розвиток уміння висловлювати здогади, припущення, доводити справедливість певних стверджень;

— збагачення навчального матеріалу завданнями з логічним навантаженням;

— виконання інтегрованих завдань;

— використання цікавинок (завдання для інтелектуального самовдосконалення).

В. О. Сухомлинський порівнював думку дитини з ніжною трояндою, що не може квітнути без сонця. І бажання вчитися — в емоційному забарвленні думки, в почутті радісної схвильованості. Без цього емоційно-естетичного струменя не може повноцінно розвиватися думка дитини, йти від наочних образів до абстрактних узагальнень. Перші ази науки здобувають маленькі школярі на уроках мислення серед природи, гортаючи сторінку за сторінкою книгу рідної землі. І перше завдання, що я ставлю перед собою, — ***«відкрити перед дитячими очима найтонші відтінки рідного слова»***, навчити не просто дивитися, а й бачити, відчувати світ довкола. Подив перед красою, власна сила фантазії розковує духовні сили дитини. Інтелектуальне життя сповнюється радісними переживаннями, яскравими картинами. І думка, підкріплена образами рідної землі, стає ясною. Запам'ятовування відбувається якнайінтенсивніше. Для розвитку мовлення учнів, для збагачення словникового запасу я використовую різні джерела, але найпродуктивнішим є спілкування з природою, яка надихає дітей на щирі почуття і захопленні висловлювання своєї думки. Тільки на природі

дитина позбавлена багатьох комплексів, завжди активна в розмові, оперує потрібними словами і мовними зворотами. А такий результат досягається тоді, коли учень не тільки чує і бачить слово при його вивченні, а відчуває, розуміє його значення, знає, коли і як це слово треба вживати.

Предметом моєї уваги завжди був мовленнєвий розвиток учнів, суть якого полягає у створенні оптимальних умов для формування мовленнєвої особистості молодшого школяра, розвитку його мовленнєвих здібностей, що є підґрунтям для самопізнання, саморозвитку та самовираження у майбутньому, засобом формування особистості нового типу. Забезпечення у класі сприятливих умов для невимушеного спілкування, застосування діалогічних та дискусійних форм навчання, постійне надання можливостей для самостійної творчої діяльності учнів, запровадження спеціальних вправ для мовленнєвого розвитку дає змогу досягти значного рівня сформованості комунікативних компетентностей школярів.

Навчально-виховний процес намагаюсь організувати так, щоб він **відповідав вимогам сучасності**, а саме:

- мав особистісно орієнтовану спрямованість;
- надавав можливості для диференціації навчання;
- забезпечував реалізацію діяльнісного підходу до мовленнєвого розвитку особистості;
- органічно поєднував навчання мови й мовлення.

У формуванні комунікативної компетентності визначальними для мене є **три напрямки роботи**:

1. ***Створення*** оптимальних умов для мовленнєвого розвитку особистості, формування мовленнєвих умінь та навичок.
2. ***Формування*** у школярів уявлень про основні якості усного мовлення як складової частини комунікативної компетентності: тон, силу голосу, швидкість мовлення тощо.
3. ***Оволодіння*** культурою спілкування з опорою на види мовленнєвої діяльності.

Керуючись принципами особистісно орієнтованого навчання, забезпечую емоційне благополуччя учнів на всіх навчальних заняттях, що сприяє успішній реалізації завдань формування комунікативних умінь та мовленнєвої культури молодших школярів.

Кожен урок рідної мови має нести в собі **позитивний заряд**, повинен бути насичений красою, любов`ю і радістю. А особливо уроки розвитку зв'язного мовлення, на яких діти вчаться висловлювати свої почуття, думки, будувати речення, писати перші твори. Тому я намагаюся на своїх уроках дати учням можливість розвивати свій словник, збагачувати мову зворотами, образами, заглиблюватись у джерела народної творчості. Я навчаю їх бачити і відчувати красу рідного краю на уроках мислення серед природи, у картинах художників, у власних малюнках, у віршах, які діти спочатку навіть не вміють слухати, а потім і самі пробують писати.

Урок на природі проходить цікаво і невимушено, це свого роду захоплююча гра. Тут поле діяльності вчителя не обмежене дошкою і крейдою, та кількома малюнками. Сама природа приходить нам на допомогу. Діти весь час знаходяться в пошуку. Урок приносить їм багато радості і задоволення, дає нові знання.

Слів у нашій мові дуже багато, і доки діти малі, треба вивчити їх якомога більше. Тому подорож у країну слова я починаю обережно. Спочатку виявляю рівень мовленнєвої підготовки учнів, на цій основі планую на кожному уроці роботу над словом і словосполученням, образним висловом, точністю та доречністю їх вживання, розвиваючи в учнів уміння свідомо ставитися до правильного оформлення власної думки, виховуючи інтерес, увагу до слова, розвиваючи їхню уяву.

Зробити процес засвоєння важких слів більш ефективним — задача складна, яка потребує великого натхнення й сил учителя. А саме **розвиток критичного мислення — один із напрямків** розв'язування цієї задачі, це основа активного мислення, життєвої позиції.

Освітня технологія розвитку критичного мислення в процесі навчання дитини — **це сукупність різноманітних педагогічних прийомів**, які спонукають учнів до дослідницької творчої активності, створюють умови для усвідомлення ними матеріалу, узагальнення одержаних знань.

Ця технологія допомагає готувати дітей нового покоління, які вміють розмірковувати, спілкуватися, чути та слухати інших. При запровадженні цієї технології знання засвоюються набагато краще, адже інтерактивні методики розраховані не на запам'ятовування, а на вдумливий, творчий процес пізнання світу, на постановку проблеми та пошук її вирішення.

Критичне мислення — мислення самостійне. Учні повинні мати достатньо свободи, щоб мислити і самостійно вирішувати найскладніші питання. Мислити критично можна в будь-якому віці. Навіть у першокласників накопичено для цього достатньо життєвого досвіду та знань. Навіть малюки здатні думати критично і самостійно. Саме завдяки критичному мисленню традиційний процес пізнання знаходить індивідуальність і стає свідомим, безперервним та продуктивним.

Всі ці визначення критичного мислення можна втілювати у різних видах учбової діяльності, але найкращим із них є письмова робота. Тому що на письмі процес мислення стає видним і, отже доступним для вчителя. Письмо — найефективніший засіб навчання критичному мисленню.

В епоху нової технологічної революції з'являється складне суспільство, яке базується на найсучаснішій технології та швидко розвивається, так зване інформаційне суспільство. Провідну роль в такому суспільстві грає освіта. Знання стає найдемократичнішим джерелом влади. Інформація стає засобом інформаційного тиску. Новітні політичні технології, озброєння засобами інформатики, можуть упевнено формувати суспільну думку, маніпулювати суспільною свідомістю. Господарювання інформаційних технологій здатне змінити все суспільне життя.

Отже, саме з цієї причини **необхідно розвивати критичне мислення.**

Технологія формування та розвитку критичного мислення – система діяльності, що базується на дослідженні проблем та ситуацій на основі самостійного вибору, оцінки та визначення міри корисності інформації для особистих потреб і цілей.

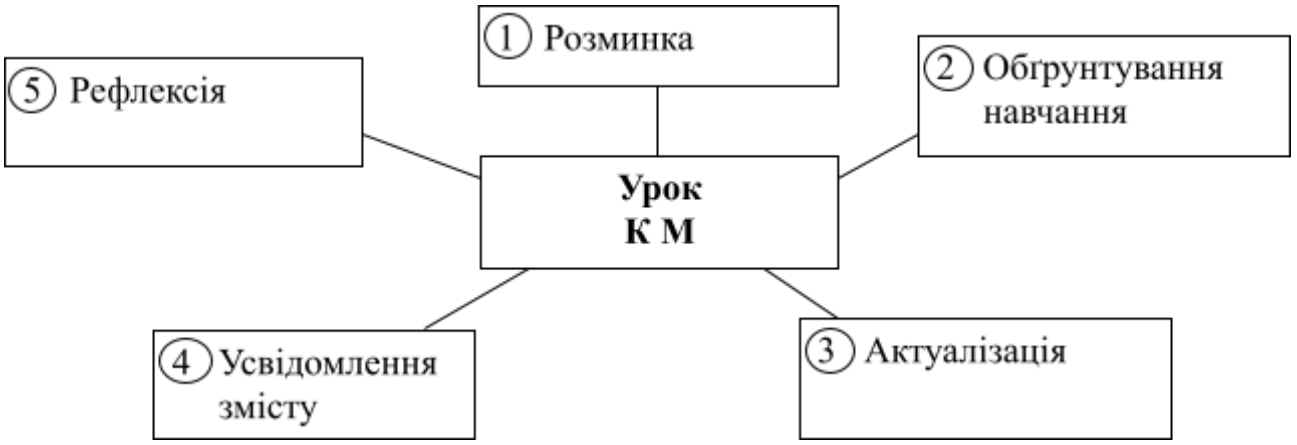
Критичне мислення є досить складним процесом творчої переробки інформації, пов'язаної з її усвідомленням, переосмисленням такої діяльності.

Працюючи з технологією розвитку критичного мислення, я усвідомлювала, що навчити учнів мислити критично з першого уроку фактично неможливо. Критичне мислення формується поступово, воно є результатом щоденної кропіткої роботи вчителя й учня, з уроку в урок, з року в рік. Не можна виділити чіткий алгоритм дій учителя з формування критичного мислення в учнів. Але можна виділити певні умови, створення яких здатне спонукати і стимулювати учнів до критичного мислення.

Урок критичного мислення має певну структуру та складається з 5 основних етапів.

Основні етапи уроку критичного мислення:

1. ***Розминка*** (створення сприятливого психологічного клімату на уроці).
2. ***Обґрунтування навчання*** (постановка мети уроку, розвиток внутрішньої мотивації до вивчення теми та предмета в цілому).
3. ***Актуалізація*** (зацікавленість, спрямованість на навчання, відтворення знань, потрібних для наступних етапів уроку).
4. ***Усвідомлення змісту*** (знайомство з новою інформацією, аналіз інформації, особисте розуміння).
5. ***Рефлексія*** (критичний момент уроку).
   - учні переробляють нові знання на власні;
   - запам’ятовують матеріал, так як розуміють його;
   - активно обмінюються думками;

- удосконалюють і поповнюють словниковий запас;
- складається різноманітність міркувань;
- вибір правильного варіанту.

Критичне мислення формується та розвивається під час опрацювання інформації, розв'язання задач, проблем, оцінки ситуації, вибору раціональних способів діяльності. Тому такі уроки, де це постійно відбувається, створюють плідні умови для формування та розвитку критичного мислення. Якщо ж планувати етапи уроку з використанням на них відповідних специфічних форм та методів технології формування та розвитку критичного мислення, то результат буде ще більш високим. Пропоную опис таких методів, прикладів їх використання, а також класифікацію за можливістю їх застосування на відповідних етапах уроку критичного мислення.

Методи та форми роботи з технології «Критичне мислення»

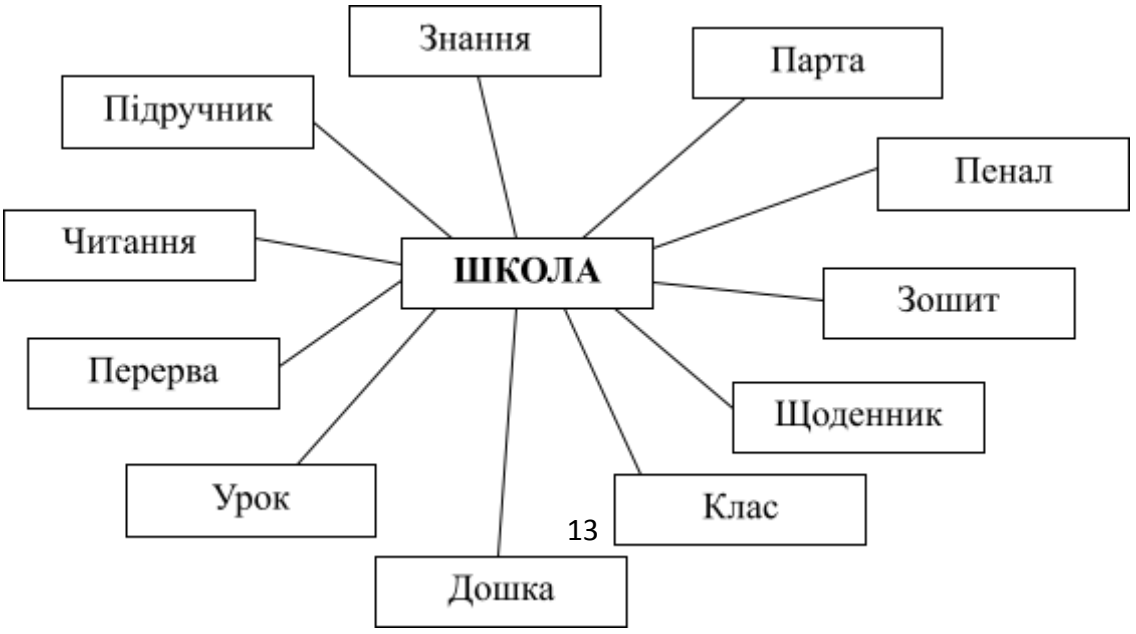
1. **Стратегія «Асоціативний кущ»**

(Етапи актуалізації і рефлексії)

Правила складання асоціативного куща:

- Записати на дошці в центрі ключове слово чи фразу;
- Записати будь-які слова чи фрази, які спадають на думку;
- Ставити знаки питання біля частин куща, в яких є невпевненість;
- Записувати всі ідеї, які з'являються чи скільки дозволяє час.

Приклад. Асоціативний кущ, складений на першому уроці в 1 класі:

2. **Стратегія «Сенкан» (п’ятиряддя).**

(Етап рефлексії).

Сенкан – це білий вірш, в якому синтезована інформація в стислому вислові з 5 рядків.

Алгоритм складання сенкану:

1) Тема (іменник)
2) Опис (прикметник)
3) Дія (дієслово)
4) Ставлення (фраза), почуття з приводу обговорюваного.
5) Перефразування сутності (синонім, узагальнення, підсумок).

Приклад сенкану:

1) Рушник.
2) Гарний, полотняний, різнокольоровий.
3) Зацікавлює, дивує, зворушує, приваблює.
4) Бережімо, пишаємося, даруємо.
5) Оберіг, зв'язок з минулим.

3. **Стратегія «Кубування»**

(Цей метод навчання полегшує розгляд різних сторін теми).

Ця стратегія, де використовується куб, на гранях якого даються вказівки для учнів. Учитель пропонує в процесі роботи викласти власні думки з пропонованої теми.

Лексичне значення слова
До істоків слова

Речення, тексти, фразеологізми, прислів'я, приказки	Сполучення слів	Спільнокореневі слова
	Синоніми, антоніми, омоніми	

Цей метод допомагає дитині визначити, яка інформація йому знайома, і що він узнав нового. Це найголовніше, бо учень може сказати собі: «Це я знаю, але хочу узнати більше».

Приклад «Кубування»

(Робота в групах).

1) **Лексичне значення слова.**

   Ведмідь – дика кошлата тварина, що живе у лісі, зимує у барлозі, любить мед.

2) **До істоків слова**

   Ведмідь – означає «поїдавший мед», медоїд.

3) **Спільнокореневі слова.**

   Ведмідь, ведмежа, ведмедик, ведмежатник, ведмежий.

4) **Сполучення слів:**

   Великий, крупний, клишоногий, вайлуватий, старий, голодний, чорний, бурий, гімалайський, білий.

   - Побачити, зустріти, вислідити (ведмедя).
   - Реве, ричить, смокче (лапу), спить.

5) **Синоніми**

   Ведмідь клишоногий, топтигін, ведмежа.

6) **Фразеологізм**:

   - Ведмідь на вухо наступив (немає музичного слуху).
   - Ведмежа послуга.
   - Дивитися ведмедем.

Прислів'я: - Два ведмеді в одному барлозі не живуть;

- Для ведмедя зима – одна ніч.

Загадка: Клишоногий, вайлуватий,

Смокче у барлозі лапу,

Вміє голосно ревіть,

Називається … (*ведмідь*).

4. **Стратегія «Есе»**

(Етап рефлексії, актуалізації)

Есе як метод формування критичного мислення полягає у написанні тексту в довільному стилі.

Алгоритм «Есе»:

- Збирання інформації за проблемою.
- Аналіз інформації.
- Виявлення власної точки зору.
- Викладання власної точки зору.

Есе може бути абсолютно вільним чи аргументованим (від 5 до 20 хвилин).

5. **Стратегія «Дискусія»**

Досить актуальним на сьогодні методом формування критичного мислення є різні види дискусій, дебатів.

Дискусії і дебати дозволяють ефективно розв’язувати проблеми через самовираження, вчитися аналізувати ситуацію, добирати аргументи для розв’язання проблеми, розвивати комунікативні навички.

Хід дискусії:

1. Оголошується проблемне питання дискусії.
2. У групі одна пара обирає позицію «ЗА», інша – «ПРОТИ».
3. Кожна пара обговорює свою позицію, добирає аргументи на її підтримку.
4. Через деякий час утворюються нові пари, які складаються з учасників, що займали одну і ту ж саму позицію, але з інших груп.
5. Учасники в нових парах порівнюють свої аргументи, додають за необхідності нові.

6. Учасники повертаються до своїх початкових пар, маючи «удосконалений список» аргументів.
7. Проводиться дискусія у своїй групі серед двох пар.
8. Кожний учасник дискусії викладає власну позицію, скориговану під час дискусії, у вигляді есе.

6. **Стратегія «Кероване читання з передбаченням»**

Алгоритм

— Після ознайомлення з назвою тексту та його автором перед читанням ставлю дітям питання, які дозволяють зробити припущення, про що саме буде текст (робота в парах чи групах).

— Текст розподіляється на частини, і далі читати його учні будуть частинами. Зупинки треба роботи на найбільш цікавих місцях, створити інтригуючу ситуацію очікування.

— Після читання кожної частини учням ставляться запитання. Пропонується зробити передбачення стосовно того, що буде далі. А після читання наступної частини це передбачення аналізується.

7. **Стратегія «Метод прес»**

(На будь якому етапі уроку)

Етапи методу прес:

— Висловлюю свою думку: «Я вважаю…»

— Пояснюю причину такої точки зору: «Тому що…»

— Наводимо приклад додаткових аргументів на підтримку своєї позиції: «… Наприклад…»

— Узагальнюємо, формуємо висновки: «Отже…», «Таким чином…»

Приклад методу прес:

Вивчення казки Б. Грімм «Пані Метелиця».

— Я вважаю, що посеребриця отримала свою нагороду заслужено.

— Тому що була роботящою, старанною та терплячою.

— Наприклад, про це свідчать її вчинки, описані у казці …

— Отже, наполеглива праця привела її до заслуженої нагороди.

8. **Стратегія «Порушена послідовність»**

(робота в групах)

— Учням пропонується кілька речень з тексту, записаних у порушеній послідовності.

— Учнів об’єднують у групи. Кожна група повинна запропонувати свою послідовність поданих речень. Результат фіксується у зошитах.

— Читання тексту і перевірка результатів.

— Обговорення.

9. **Стратегія «Взаємні запитання»**

— Текст або матеріал для вивчення поділить на логічно завершені частини.

— Учні вголос читають за цілими частинами, ставлять самі запитання:

- Одне одному в групі;
- Одне одному в парах;
- Одна пара (група) інший.

10. **Стратегія «Джигсоу-1» (Мозаїка)**

— Учні класу об’єднуються у постійні групи (кількість учнів – це кілька частин у тексті). Кожен учень має певний номер.

— Текст поділяється учителем на логічно завершені частини.

— Кожна частина вивчається певною експертною групою, яка формується за однаковими номерами, за кольоровими картками.

— Робота експертних груп. Учні вивчають свою частину, готуються донести її зміст до своїх товаришів у постійній групі.

Отже, кожна дитина вивчає свою частину тексту, але за допомогою товаришів (експертів з іншої частини) повинна сприйняти весть текст в цілому.

— Повернення експертів до постійної групи і взаємонавчання.

— Перевірка засвоєння змісту і цілому всіма учнями.

11. **Стратегія «Письмо в малюнках»**

Алгоритм роботи:

— Намагайся намалювати те, що хотів сказати при роботі над матеріалом.

— Власні враження, відношення до подій перенести на аркуш паперу.

Приклад «Письмо в малюнках»

Серце моє.

Серце у мене дуже велике. Воно різнокольорове. Шматочок жовтого, тому що я добрий. Шматочок сірого, тому що інколи буваю сумним. А ще воно у мене яскраве, тому що я дуже люблю життя та своїх близьких.

12. **Стратегія «Доповідач-респондент»**

— Прочитати текст, запам’ятати його.

— Два учні виходять до дошки.

— Один переказує зміст прочитаного. Другий уважно слухає. Потім все, що було пропущено, показує за допомогою рухів, жестів, міміки.

— Перший учень намагається доповнити розповідь тим, про що ще не було сказано.

Керуючись цими стратегіями на уроці, ми зможемо забезпечити умови для повноцінного ***розвитку особистості***, формування в неї ***творчого критичного мислення***.

Саме тому **навчальне заняття з рідної мови** повинно бути справжньою «педагогічною майстернею», де слово жило б, трепетало всіма барвами і відтінками в душі кожної дитини, щоб діти кожен вислів сприймали не лише розумом, а й серцем, намагалися побачити живу картину, почути звуки, прислухатися до переданих почуттів і уміли висловити свої думки.

Щоб зацікавити учнів роботою на уроці, необхідно подбати про гармонійне поєднання його мотиваційного, змістового та розвивального компонентів. Зміст має привабити дітей чимось незвіданим, сприяти розвивальним дидактичним цілям. Дитина має зрозуміти значущість навчального матеріалу. Невичерпаним матеріалом для навчальних занять з мови є саме життя. З великим задоволенням діти зустрічають в класі золоту осінь чи найпрекраснішу весну, срібну зиму чи різнокольорове літо. Кожна складова уроку допомагає створити образ, який змушує дітей хвилюватися, уявляти, фантазувати, спонукає до активної мовленнєвої діяльності.

Є багато цікавих вправ, які допомагають розвинути мову і збагатити словниковий запас учнів. Варто тільки звертати постійну увагу на такий вид роботи, і це обов'язково принесе свої плоди. Хоч не відразу, але через певний проміжок часу мова учнів стає значно багатшою, емоційнішою, вони сміливіше починають висловлювати свої думки і почуття.

У першому класі дітям уже доступна цікава гра в слова, коли вони добирають нескладну риму, знайомляться з синонімами, антонімами. В ході ознайомлення дітей з ліричним жанром можна користуватися різноманітними прийомами, які сприяють розвиткові умінь слухати і говорити, допомагають формувати уявлення учнів про віршовану форму — риму, систематизувати читацький кругозір, швидко розучувати вірші.

Молодший шкільний вік — сенситивний період для розвитку спеціальних здібностей. Дітям цього віку притаманні конкретність, і водночас — неабияка

образність мислення, емоційне сприйняття дійсності й активне ставлення до неї. Брак життєвого досвіду і знань компенсується фантазією, яка яскраво виявляється у дитячій словотворчості зокрема, під час складання казок, віршів, загадок або й тоді, коли вони просто розповідають, скажемо, про власні пригоди. Образність мислення, відсутність стереотипів, естетичне світосприйняття та готовність до дій — властиві учням початкових класів. Вони свідчать про високий рівень творчих здібностей цієї вікової категорії в цілому.

В. О. Сухомлинський надавав особливої уваги розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами літератури. **Змістом цієї системи він вважав:**

1. Постановку вчителем перспективних цілей розвитку творчих здібностей учнів;

2. Досягнення тісного взаємозв'язку мовленнєвої діяльності молодших школярів;

3. Проведення уроків мислення на природі;

4. Систему творчих робіт з розвитку мовлення;

5. Стимулювання інтелектуальних та естетичних почуттів.

Діти молодшого шкільного віку у своїх творах не просто передають переосмислені враження, вони починають цілеспрямовано шукати прийоми для цієї передачі. Можливість відбору таких прийомів прямо пов'язані з особливостями навчання дитини, з оволодінням нею новими способами синтезування образів творчої уяви:

Аглютинація (від грецького - склеювання) - поєднання непоєднуваних частин, якостей в одне ціле (Кентавр).

Аналогія - створення нового за схожістю з відомим. Суть аналогії в тому, що будується образ, який чимось нагадує реально існуючу річ, живий організм.

Акцентування - підкреслення, загострення окремих ознак. Так художник малює карикатуру, дружній шарж. Він знаходить в обличчі, фігурі неповторні, притаманні тільки їй особливості, і підсилює їх, загострює.

Гіперболізація - збільшення або зменшення предметів, а також зміна окремих частин. Наприклад «Гулівер у ліліпутів».

Схематизація - прийом, завдяки якому окремі уявлення зливаються, відмінності згладжуються, а схожі риси виступають чіткими.

Типізація - виділення істотного, повторювального в однорідних образах.

Реконструкція - створення образів уяви, коли за певною частиною, ознакою, властивістю «домислюється» цілісний образ.

Під час навчання словотворчості доцільно ознайомити учнів з деякими прийомами розвитку творчої уяви засобами слова.

Під час складання учнями казок, віршів, загадок, потішок я пропоную такі прийоми:

«Біном фантазії». Новий образ може з'явитися, якщо взяти два слова, між якими є певна змістова дистанція. Це вимушено активізує уяву, а в результаті виходить єдине фантастичне ціле. В «біномі фантазії» слова використовуються не в їх звичайному значенні, а звільненими з мовного ряду, в якому вони звично фігурують. Наприклад, «шафа» і «собака». Ці слова можуть бути поєднані за допомогою прийменника: собака з шафою, шафа собаки, собака на шафі. Кожне з цих поєднань може слугувати основою для вигадування конкретних ситуацій, з яких утворюється казка.

«Фантастичні гіпотези». Ця техніка виражена у формі запитання:»Що було б, якби...?»

«Довільне додавання префіксів». Одним із способів словотворчості є деформування слова за рахунок підключення фантазії. Наприклад: бінокль - тринокль, антипарасолька, трикорова, замкіт, віце-пес, суперсірник. Особливо продуктивні нові префікси типу макр-, міні-, максі-(мікропотам, максіковдра).

«Створення лімерика» - це цікавий прийом узагальненої нісенітниці. Діти самі можуть скласти лімерик, виконуючи такі операції:

- вибір героя;
- вказана риса характеру, яка виражена дією;

- реалізація присудка;
- вибір кінцевого епітета.

«Конструювання загадки». Цей прийом стимулювання дитячої творчості у концентрованій формі відображає дитячий досвід пізнання дійсності.

«Придумування історії з шостим словом». Дітям дають слова, на основі яких вони вигадують яку-небудь історію. Наприклад: п'ять слів, які підказують сюжет казки «Червона шапочка»: дівчина, ліс, квіти, вовк, бабуся; з шостим словом, наприклад, вертоліт. (Історія може бути такою: коли вовк стукав до бабусі, його помітив вертоліт ДАІ й почав переслідувати злочинця, поки той не потрапив до рук мисливців).

«Казка - навиворіт». Цей метод цінний не тільки для розвитку пародіювання, але ще за його допомогою можна визначити вихідну точку для вільної розповіді, яка самостійно розгортається в будь-якому іншому напрямку.

«Створення «вінегрету» з казок». Суть цього методу полягає в тому, що події з різних казок переплітаються й розгалужуються за новим сюжетом. Цей метод принесе задоволення дитині від фантазування засобами слова.

Розглянемо можливості уяви дітей засобами образного слова у казках, віршах та оповіданнях на уроках читання. Такі види завдань та розвитку репродуктивної уяви молодших школярів:

1. Створення уявних образів за словесним описом;
2. Словесний опис образів;
3. Доповнення і зміни тексту;
4. Відгадування та складання загадок і формулювання запитань про знайомі об'єкти.

Ознаки творчої уяви - створення образів, які в такому вигляді не існували і є новими для їх творця. Виразно виявляється творча уява школярів під час літературної творчості. Це не тільки шлях пізнання дійсності думки («Це я сам

побачив», «Це я сама придумала») до складання казок, віршів, розповідей, випуску своїх книжок, ведення класних літературних журналів.

Види завдань для розвитку творчої уяви:

1. Складання творів-мініатюр за опорними словами та словосполученнями.
2. Складання творів-описів на основі узагальнення особистих вражень, спостережень у природі.
3. Придумування казок.
4. Складання віршів, загадок, скоромовок.

Майже всі види цих завдань доступні вже першокласникам, однак із різною мірою самостійності й повноти виконання.

У першому класі такі творчі завдання вважаються пропедевтичними, бо їх виконують у тісній співпраці з вчителем в усній формі. Слово вчителя, його заохочувальна інтонація та позитивне ставлення до таких робіт емоційно сприймаються малюками. Ці засоби слід доповнити кропіткою роботою у підготовці дітей до виконання конкретних творчих завдань. Зокрема, нагромадження відповідних спостережень, їх осмислення, активізація та розширення словника, аналіз зразків, корекція відповідей тощо.

- **Складання творів-мініатюр за опорними словами та словосполученнями.**

***Завдання*:**

Оберіть будь-який набір опорних слів і словосполучень із запропонованих нижче; використовуючи їх, письмово складіть маленьке оповідання:

а) горобець, струмок, подих весни, бруньки, свіжість, добрий настрій.

б) дідусь, еліксир молодості, допомога, амфора, старовинна скринька.

- **Складання творів-описів на основі узагальнення особистих вражень, спостережень у природі.**

- Під час екскурсії поспостерігайте за жителями лісу. Навчиться вдивлятися в кольори дерев, вслухатись у щебет пташок. Спробуйте передати словами звуки, фарби, дотики.

- Знайдіть у парку найкрасивіший листочок. Розкажіть, чому саме його ви виділили серед інших, чим він особливий.

- Опишіть, яким ви уявляєте місто майбутнього, (завдання для 1-2кл.)

- Складіть письмовий твір-опис на одну із запропонованих тем:

а) краса зимового лісу

б) веселі хмаринки

в) замріяна берізка

г) що можна побачити з мого вікна?

❖ **Придумування казок.**

- Створіть власну казку-кальку з будь-якої відомої казки. Для цього необхідно звести основні сюжетні лінії відомої казки до отримання абстрактної схеми. Потім цю схему необхідно інтерпретувати по-новому, тобто символи «одягти в одежу» нових образів.

- Переплетіть події різних казок та створіть власну оригінальну казку, використовуючи техніку «вінегрет із казок».

❖ **Складання віршів.**

- Складіть маленький вірш-небилицю, використовуючи техніку створення лімерика (узагальненої нісенітниці).

- Спробуйте створити віршик-метафору, в якому замальовується певний об'єкт природи, (соснова хвоїнка у воді, метелик на троянді, світлячки у ночі, місяць за хмарою). Використання цих завдань та ігор у навчанні сприяють розвитку не тільки уяви і літературних здібностей, вони дають змогу забезпечити розвиток особистості дитини.

У фантазуванні дітей тісно переплітаються пам'ять, мислення, мовлення, емоції, моральний досвід, практичні уміння. Суттєво, що дитина, яка яскраво фантазує в одному виді діяльності, легко переносить цю якість на інші. Основою запропонованих завдань є формування творчості, яка сприяє появі креативності безпосередньо в навчальному процесі й у повсякденному житті.

Свої перші творчі спроби мої учні почали із складання загадок. Спочатку вони булі різні за формою, але розкривали суть явища чи предмета. Учням ця робота подобалась, і ми часто виконували такі завдання на уроках читання, природознавства, під час уроків мислення на природі. Загадка найбільше зацікавлює дітей, коли вона стає відправним моментом для бесіди про тварину чи подію або явище, для того, щоб учні здогадалися, яку нову тему вивчатимуть, щоб закріпити словникові слова, для логічних вправ.

Отже в будь-якому випадку загадка на уроці допомагає справі виховання і мислення дітей. Тільки загадкою можна навчити дітей висловлювати свою думку та фантазію.

Загадки можна складати:

- ***за описом***, розглядаючи сам предмет чи його ілюстрацію та складаючи опис згідно з планом;
- ***за аналогією***, розглянувши і проаналізувавши подану загадку, скласти аналогічну вже про інше.

Приклад:

- І в огні не горить, і в воді не тоне (*Лід*)
- І по небу літає, і на землю падає (*Хмара*)

- ***за темою*** (весняна тематика: про струмочок, сонечко, підсніжник)
- ***із поданим словом*** (прикметником — червоний)

Приклад:

- Червоний, кругленький

Для соусу добренький (*Помідор*)

Приклад:

- Не риба, а плаває,

Не листок, а зелена (*Жаба*)

Алгоритм складання загадки:

1. Уважно розгляньте предмет (чи пригадайте явище).

2. Опишіть його за планом:

а) предмет (форма, колір, смак, запах, дотик);

б) явище (позитивне чи негативне, для чого воно? Коли відбувається?);

в) тварина (рослина) — (назва, розмір, форма. Колір, дотик, де живе, що їсть, користь).

3. Зробить висновок про суттєві особливості предмета.

4. За висновком складіть загадку.

На уроках читання та мови діти не тільки вчаться складати загадки і відгадувати їх, а й працюють над скоромовками, завдяки яким прищеплюється увага і повага до кожного вимовленого звука, слова, до якості і чистоти мовлення.

Робота із скоромовкою — це найкращий засіб привести дитину до живого джерела народної творчості. Народна творчість має не лише велике значення з дидактичного погляду, а ще більшого — з виховного, бо в ній відображено життя народу, побут, звичаї. З народної творчості закладаються основи світогляду дитини. Діти дуже люблять працювати із скоромовками, бо це цікаве та захоплююче явище. Ігрові ефекти базуються на навмисному утрудненні вимови тексту (римований або ритмований), відповідне розташування звуків.

Така розвага має і виразне практичне значення — допомагає формувати мовленнєвий апарат дитини, привчає до складних поєднань звуків.

Цінність скоромовок в тому, що вони потребують певних зусиль і сприяють виробленню дикції, правильної артикуляції, а це підвищує культуру усного мовлення. Скоромовки можна використовувати на різних етапах уроків української та російської мови, читання.

Методика заучування і роботи зі скоромовкою:

1. Вчитель промовляє 2 рази повільно та чітко, інтонує потрібний звук.

2. Аналіз звукового складу, визначення звука, що повторюється у кожному слові.
3. Повільне повторення учнями (3 – 4 рази).
4. Хорове промовляння повільно та чітко (3 – 4 рази).
5. Хорове промовляння швидко та голосно.

6. Читання у різних варіантах:

— схвильовано — із захопленням

— радісно — здивовано

7. Читання скоромовки на одному подиху.

На уроках ми не тільки працюємо зі скоромовками, але й вчимося складати їх.

Складати скоромовки можна таким чином:

1. **Добором рими до слова**

- *Котилася апельсинка,*

А за нею — мандаринка.

2. **Добором спільнокореневих слів**

- *Телефон зателефонував телефонові*

3. Добором слів з повторюваними звуками

- Зозулясті, попелясті,

Сіли курочки горласті

4. **Добором слів із звуковими парами:**

- *В дощ шукав у лісі гриб*

Й захворів тепер на грип.

5. Добором важкомовних слів

- Радіопередачі ми слухали на дачі

6. Поданою темою (Про осінь)

- Осінь листя фарбувала,

Хмара сонечко сховала.

7. За аналогією

- Бігли коні під мостами

З золотими копитами.

Сані їхали горбами

З золотими обідками.

8. Із даним словом (риба)

- Риба, рибуся, рибалюся,

Я зловить тебе боюся.

Скоромовки я використовую на кожному уроці читання з метою усування різного роду неточностей у вимові та виробленні чіткої дикції, дихання, ритму читання.

Щоб сформувати яскраву особистість, людину демократичного світогляду, слід з перших кроків навчання привчати дітей до творчої діяльності, до уміння робити вибір. Отже, творча робота зі словом — це і методичний засіб, що робить навчання цікавим, і дійова виховна сила. Незабаром у моїх вихованців виникло серйозне бажання писати вірші. Але дітям було важко добирати тему. Я намагалася непомітно їм допомагати.

Учителю треба вміти використовувати на уроках ті моменти, які спонукають учнів до творчості. Це може бути окремий художній твір, вражаючі факти із життя конкретної людини, стосунки між людьми, казки, пісні, незвичайні ситуації, природні явища чи просто святковий настрій.

Наводжу приклади таких моментів із своїх уроків. Одне з улюблених занять моїх учнів - спостерігати за змінами в природі. Ніщо не пройде непоміченим.

Осень.

Осень, осень, ты мила,
Ты красива и горда.
Листья желтые кружатся
с тихим шорохом ложатся.
Паучки кругом летают,
А деньки все тают, тают.
Я не знаю- как мне быть?
Как мне осень не любить?!
Ведь она- прекрасна
В золотистом платье.

Дуже люблять мої діти уроки мислення серед природи. Вони завжди проходять цікаво і невимушено. Після такого уроку діти намагаються розповісти

про побачене, про свої радісні почуття і задоволення красою навколишнього світу. Так з'являються вірші:

Осенний лес.

Люблю ходить я по лесу
Осеннею порой,
Когда все листья желтые
Летят наперебой.
И все хочу я листики-
Собрать и унести,
Прижать их близко к сердцу
И в дом все принести.

Свято 1 вересня завжди викликає багато приємних емоцій і в дорослих, і в дітей. І щоб зберегти їх у пам’яті надовго, учні створили свої вірші.

Школа

Осень — прекрасная пора,
Готова к школе детвора.
И в прекрасный этот день
Взял мальчишка свой портфель.
И по желтым листьям
Побежал учиться.

Коли дітям буває сумно, вони теж пишуть вірші.

Грусть

Я грустила у окна,
Принесли мне кашу из пшена,
Хоть и каша вкусная,
Все равно я грустная.
Принесли мне колбасы,
Молока и баранцы,
Я наелась, вкусно,

Все равно мне грустно.

Я грустила очень долго,

Только все без толку,

Перестала горевать,

И пошла я танцевать.

На задані теми дітям писати важче, але з кожною новою спробою юні поети набувають творчого досвіду, стають впевненішими. Якщо раніше вірші були більш описового характеру, то тепер у них маленькі автори намагаються розв’язати різноманітні проблеми, які їх хвилюють. Крім віршів, учні складають оповідання, казки, описи.

У 3 – 4 класах творчі завдання ускладнюються, створюються ситуації, коли учень включається в творчий пошук вирішення проблеми на основі прочитаного. Важливо навчати шукати нестандартні, оригінальні розв’язки, розвивати швидкість, гнучкість, критичність мислення, збагачувати уяву, формувати творчу особистість. У кожної дитини є своя улюблена пора року. Природа, навколишній світ — це вічне джерело дитячого розуму, фантазії. Яскраві образи рідної землі живлять свідомість дитини впродовж усіх років навчання.

Так народжуються цікаві вірші, оповідання, казки на тему рідної природи.

Зима

Більш за все на світі

Кохаю я зиму!

Зі снігом та морозом

Я її прийму.

Дітвора на санях —

Так гарсає, так!

Що ніхто не може

Зупинить ніяк!

Всі дерева в інеї,

А земля в снігу.

Шкода, птахи мерзнуть,

Їм допоможу!

Творча діяльність є найефективнішим стимулом і засобом розвитку всіх психічних якостей особистості. Спираючись на це, я, з метою розвитку інтелекту учнів, більшість уроків будую так, що суть нових понять діти засвоюють шляхом «відкриття». Іноді я ставлю проблемні запитання, проблеми перед учнями і демонструю засоби їх розв'язання; іноді, якщо діти мають більше досвіду, я організовую самостійну пошукову роботу школярів. Мета, з якою я використовую цей дидактичний принцип, — не механічне накопичування знань, а вміння доводити судження, робити власні умовиводи. Постійно ставлячи учня у ситуацію незнання, де учень долає перешкоди між жагою пізнання і відсутністю знань та самостійно здобуває ці знання, я бачу, як підвищується пізнавальна активність дітей.

Але перетворити знання дітей у переконання неможливо без емоційного сприйняття матеріалу. Ще К. Д. Ушинський писав, що «учення, яке дається примушуванням і силою волі, не буде допомагати розвитку розумових здібностей». Тому я зробила для себе висновок, що учень ніколи не «відкриє» самостійно правило, якщо йому нецікаво, якщо розумовий процес внутрішньо не мотивований.

На своїх уроках я не просто піклуюсь про емоційне хвилювання учнів. Моїм творчим амплуа стали слова видатного педагога В. О. Сухомлинського: «Дати дітям радість праці, радість успіху в навчанні, пробудити в їх серцях почуття гордості, власної гідності. В наших школах не повинно бути нещасливих дітей — дітей, душу яких з'їдає думка, що вони ні на що не здатні. Успіх у навчанні — єдине джерело внутрішніх сил дитини, які народжують енергію для подолання труднощів, бажання вчитися».

Саме тому на заняттях я намагаюсь використовувати такі **прийоми, що сприяють формуванню мотивації навчання:**

- насичення змісту цікавими прикладами, фактами;
- нестандартна форма пред'явлення нового матеріалу;

- пізнавальна дискусія;
- аналіз життєвих ситуацій;
- включення учнів у колективну навчальну діяльність;
- створення ситуацій, в яких учневі необхідно оцінити мотиви та результати власної діяльності;
- мотивація закінчення уроку.

Застосовуючи методику використання схем, опор, алгоритмів, стратегій критичного мислення, я помітила, що в мене зникла проблема не засвоюваності нового матеріалу, що вивчається.

Більше того, школярі будують свою відповідь користуючись схемами, читають їх, працюють з ними. Жоден учень не відчуває себе безпорадним. Учні не механічно заучують правила, різні формулювання. Вони засвоюють їх свідомо: складають правило за даною схемою, виконуючи практичне завдання. А це в свою чергу також підвищує рівень творчої пізнавальної активності молодших школярів.

Робота з орфографічним правилом сприяє розумовому розвитку учнів, отже потребує постійного аналізу і синтезу: зіставлень і протиставлень, узагальнення і конкретизації, осмислення й доказів.

У процесі вивчення орфографії застосовую такі різновиди алгоритмів:

— алгоритми пошуку, що забезпечують правильне вичленення граматичних ознак і безпомилкове, швидке виявлення в тексті тих місць, де треба застосувати один з них;

— алгоритми, що є засобом розмежування подібних написань та граматичних категорій і форм;

Система робити з підвищення алгоритмічної культури передбачає оволодіння алгоритмами пошуку, але існують алгоритми, що охоплюють усі вивчені правила орфографії.

Для кращого засвоєння матеріалу з мови, для того, щоб зацікавити учнів, я використовую на уроці лінгвістичні казки. За допомогою чого діти добре і легко

засвоюють новий матеріал, більш свідомо сприймають його і запам’ятовують надовго.

Лінгвістична казка «Підмет і Присудок»

Колись давно на столі у хлопчика жило казкове речення. Слова там називалися членами речення. Кожне з них мало своє ім’я, вміло шикуватися, говорити і відповідати на питання.

Коли хлопчик ставив питання «хто?», «що?», вставав Підмет. Коли Підмет питав; «Що я роблю?» — вставав Присудок. Підмет і Присудок ставали на одну лінію. Хлопчик назвав їх головними членами речення, а вони назвали себе основою речення, бо керували іншими словами. Всі слова любили їх і слухали.

Підмет і Присудок були добрими, справедливими, з повагою ставились до інших слів, які їх пояснювали, прикрашали і поширювали речення.

Хлопчику було весело з реченням жити і цікаво. Йому хотілося мати багато різних речень, і він створював оповідання, казки.

Невід’ємною складовою комунікативної компетентності молодших школярів є розвинене діалогічне мовлення, яке передбачає не тільки збагачення словникового запасу учня формами мовного етикету, синонімами, антонімами, образними словами, а й уміле варіювання інтонацією відповідно до мовленнєвої ситуації.

Діалогічне мовлення дає змогу знаходити рішення в будь-яких професійних та життєвих ситуаціях, а також зацікавлює учнів, допомагає осмислювати власну думку, розвиває творчі здібності учнів, дає можливість критично мислити. Процес спілкування повинен бути цікавим, захоплюючим, розвиваючим і повинен позитивно впливати на формування творчих здібностей учнів. Необхідно забезпечити мовленнєвий розвиток учнів, навчити їх вільно висловлюватися в різних ситуаціях при спілкуванні. Саме в шкільні роки відбувається процес соціалізації учнів, вони адаптуються до тих видів і форм діяльності, в яких їм доведеться брати участь у дорослому житті.

Комунікативна діяльність допомагає зробити клас інтерактивною групою, де учні почуваються впевнено, висловлюючи свої погляди та думки, а також заохочують товаришів робити те саме. В результаті створюється стимулююча, творча атмосфера.

Багато видів діяльності можна використовувати на етапах актуалізації, рефлексії, а також як розминку під час ранкової зустрічі.

Одним із видів комунікативної діяльності є «розминка»:

— ***«Вітання — знайомство»*** (кожен учень називає своє ім'я, діти по колу розспівують своє ім'я).

— ***«Зазирни у дзеркало»*** (кожен учень, дивлячись у маленьке люстерко, каже собі лагідні, привітні, добрі слова).

— ***«Підняти настрій»*** (кожен по черзі розповідає про свій настрій, якщо у когось настрій сумний, діти піднімають його настрій за допомогою жестів, міміки, лагідних слів, віршів).

Всі комунікативні вправи виконують декілька функцій:

1. Навчальну — розвиток уміння сприймати інформацію різної модальності.

2. Релаксаційну — усунення емоційного напруження, створення сприятної атмосфери.

3. Розвивальну — гармонійний розвиток особистісних якостей.

4. Виховну — психотренінг і психокорекція поведінки в ігрових моделях життєвих ситуацій.

Креативне навчання сприяє створенню умов, атмосфери, в якій пробуджується творчість. Створити творчу дитину — це і є завдання уроків розвитку критичного мислення. У креативному навчанні не використовують порівняння дітей між собою, а звертаються до порівняння тебе (вчорашнього) з тобою (сьогоднішнім).

Критичне мислення починається з питань й з’ясовування проблем, які треба вирішити. Складність навчання критичному мисленню полягає в тому, щоб допомогти учням роздивитися безкінечну різноманітність оточуючих нас проблем. «Лише коли б’єшся з конкретною проблемою, відшукуя власний вихід із складної ситуації, учень дійсно мислить».

Дуже важливим є стимулювання пізнавальної діяльності учнів на уроках математики. **Пріоритетним напрямом у моїй роботі** є розвиток логічного мислення й математичного мовлення. Для вдосконалення обчислювальних навичок стараюся підбирати цікавий і пов'язаний з життям **матеріал, який спрямований на формування життєвих компетенцій учнів.** А саме:

- дидактичні і сюжетні ігри;
- задачі у віршах;
- задачі – жарти;
- логічні задачі;
- ребуси;
- ігрові і цікаві ситуації;
- корисні вправи «Цікава математика».

Всі ці нестандартні завдання передбачають оригінальне розв’язування, вибір раціональних способів дослідження, порівняння, а також потребують від кожного учня вищого ступеня творчої активності, гнучкості, мислення.

Критичне мислення прагне до переконливої аргументації. Кожна аргументація містить в собі три основних елемента:

- утвердження;
- доводи;
- докази.

Це мислення соціальне. Коли ми споримо, читаємо, обмірковуємо, обмінюємося думками, ми уточнюємо і поглиблюємо свою власну позицію. Тому я, працюючи в руслі критичного мислення, на уроках читання приділяю велику

увагу інтерактивним формам і прийомам роботи, які сприяють розвитку читацьких навичок молодших школярів.

«Читання і письмо — це два найнеобхідніших школяреві інструменти учіння і водночас два віконечка у навколишній світ. Без учіння швидко і свідомо читати, швидко і напівавтоматично писати дитина залишається ніби напівсліпою…»

Навчання читанню завжди було однією із основних проблем початкового навчання. В. О. Сухомлинський зазначав, якщо у початковій школі не сформувались міцні уміння і навички швидкого і свідомого читання, то надалі буде важко їх виробити.

Отже, уміння читати повинно стати автоматичною навичкою, за якої сили учня були б спрямовані не на виконання самої дії, а на глибоке осмислення змісту прочитаного.

Одним із ключових компонентів моєї роботи є навчання читанню — процесу, що лежить в основі отримання знань з будь-якого предмета. Саме через книгу дитина вчиться сприймати оточуючий світ, отримує знання про нього.

Як і багато інших вчителів, я стикаюся з проблемою: навчившись грамоті, учні нелегко оволодівають мистецтвом свідомого читання. Цей процес проходить дуже нерівномірно, зважаючи на неоднакові моторно-психологічні властивості різних учнів.

Тому на уроках читання я враховую такі фактори:

- загальний рівень класу;
- рівень кожного учня;
- сприйняття читацького матеріалу класом в цілому та кожним окремо.

Врахувавши ці фактори, я намагаюсь добирати найоптимальніші для даного класу, а також кожного учня окремо дидактичні методи і прийоми.

Кожен урок читання складається з таких елементів і завдань:

1. **Актуалізація знань**

— вправи на дихання;

— артикуляційні вправи;

— вправи на темп читання;

— вправи на тембр читання;

— вправи на висоту голосу;

— вправи на правильність;

— вправи на свідомість;

— вправи на мелодику.

2. **Робота з новим текстом на уроці**

— ознайомлення;

— багаторазове читання з різними видами завдань;

— ковзне читання;

— вибіркове читання;

— доведення думки словами з тексту;

— діалоги;

— багаторазове механічне перечитування:

- ланцюжком
- у парах
- скоромовкою
- «буксир»
- «канон»
- «ну, постривай!»
- «сонечком»
- «дощиком»

3. **Закріплення отриманих знань**

— читання в особах;

— виділення і перечитування найголовнішого в тексті;

— характеристика героїв;

— визначення частини, яка виражає головну думку тексту;

— поділ тексту на смислові частини.

Домашні завдання по тексту добираю за принципом доцільності і такі, що мають елементи творчості, стосуються емоційного сприйняття дітьми.

На уроках читання, як і на уроках з усіх інших предметів, я дотримуюсь таких правил:

- ✔ Ніколи і нічого не робити за учнів;
- ✔ Ставити перед учнями такі завдання, з якими вони впораються. І не тому, що так легше, а тому, що їм цікаво, вони це хочуть зробити, бо володіють достатнім досвідом, знаннями і навичками, щоб проявити самостійність і творчість у виконанні саме такого завдання.
- ✔ Постійно знайомити дітей з тими засобами, які винайшло людство для 6 - 9 річних читачів, щоб вони успішно оволодівали мистецтвом читання, формувати в них потребу користуватися цими засобами систематично.

Отже, керуючись порадами В. Сухомлинського щодо формування якостей читання, **слід пам'ятати**, що учні мають великі потенційні здібності до оволодіння технічкою читання, які потрібно розвивати за допомогою різноманітних способів, прийомів і форм організації навчання дітей читанню.

Такий підхід, що виражений терміном «Особистісно зорієнтоване навчання і виховання», є компонентом педагогічної ідеї В. О. Сухомлинського — ідеї гуманізації школи. Ця ідея є особливо актуальною сьогодні — в непростих умовах техногенного та інформаційного перевантаження і ринкового середовища, де часто втрачається, губиться гуманне, людяне, духовне.

Щоб мати можливість знайти своє місце в житті, **учень повинен володіти** певними якостями:

— гнучко адаптуватися у мінливих життєвих ситуаціях;

— самостійно і критично мислити;

— уміти бачити і формулювати проблему, знаходити шляхи раціонального вирішення;

— усвідомлювати, де і яким чином здобуті знання можуть бути використані в оточуючому середовищі;

— бути здатним генерувати нові ідеї, творчо мислити;

— уміти працювати з інформацією;

— бути комунікабельним, контактним, уміти працювати у колективі, різних ситуаціях;

— уміти самостійно працювати над розвитком власного інтелекту.

У своїй роботі я намагаюся дотримуватись **принципів диферен**ціації та **індивідуалізації навчання**. На моє переконання позитивних результатів у втіленні ідеї гуманізації навчання і виховання на основі особистісно-зорієнтованого підходу можна досягти лише за наступних умов:

— застосування інновацій у навчально-виховному процесі;

— психолого-педагогічний моніторинг з метою вивчання інтересів, стану здоров'я дітей;

— індивідуальний вибір об'єму розумового і фізичного навантаження;

— комплексне використання індивідуальних і групових форм впливу на особистість.

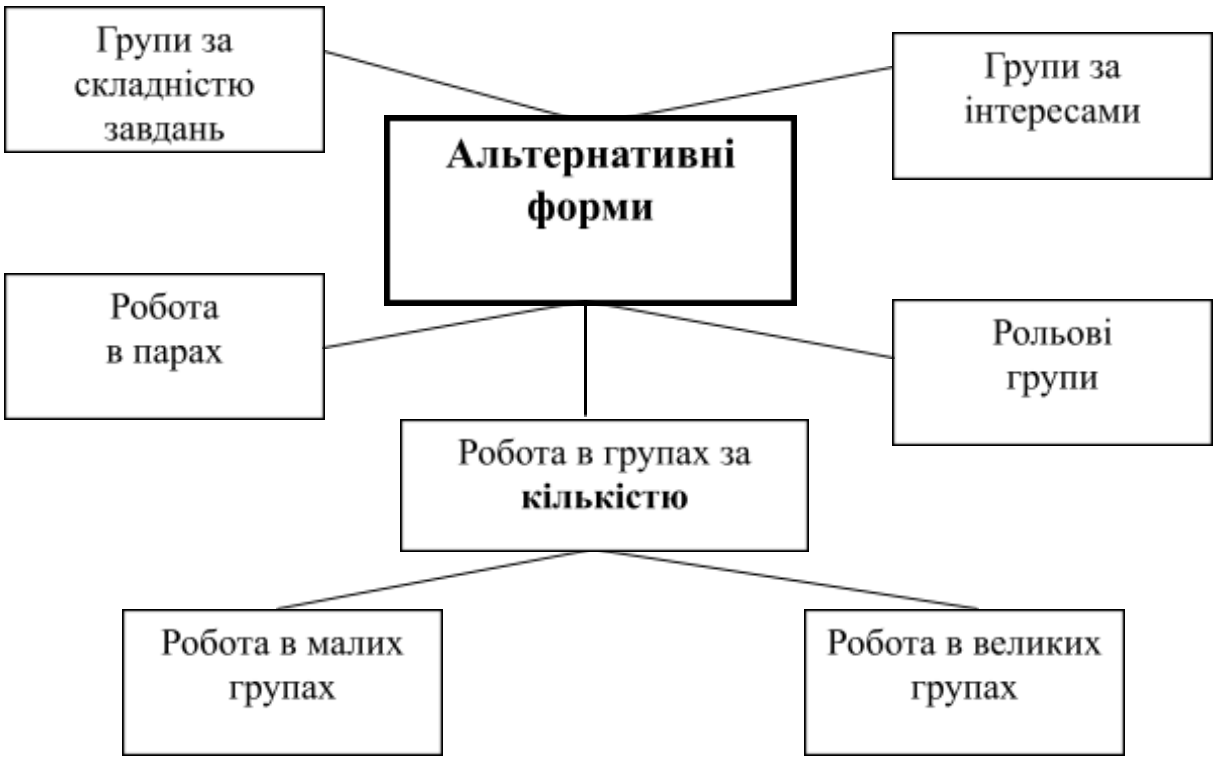
Щоб виховати навички спілкування та співробітництва, навчити маленького школяра вчитися, вчитель має докорінно змінити зміст своєї діяльності. Тепер головне завдання не «донести», «пояснити» і «показати» учням. А організувати спільний пошук розв'язання завдання, яке постало перед ними. Нові умови навчання потребують вміння вислухати всіх бажаючих з кожного питання, не відкидаючи жодної відповіді, стати на позицію кожного учня, щоб зрозуміти логіку його міркування й знайти вихід з постійно мінливої навчальної ситуації, аналізувати відповіді, пропозиції дітей і непомітно вести їх до вирішення проблем.

Навчання не може існувати без постійного навчального спілкування, при якому учень, зрозумівши, чого він не знає, не вміє робити, сам починає активно діяти, включаючи в цей процес учителя як більш досвідченого партнера. Думка учителя при цьому сприймається дітьми як одна з можливих точок зору, яку треба співвідносити з власною і думками інших учнів. Необхідність такого спілкування

випливає з природи пошукової дослідницької діяльності, за якої пошук істини поодинці неможливий, необхідний колективний пошук, який супроводжується постійним обміном думками.

Мої учні на уроках завжди готові працювати разом і отримують задоволення від такої взаємодії. Але через невміння узгодити свої дії з діями інших швидко втрачають інтерес до цієї форми роботи.

Тому я намагаюсь підтримати і розвинути **зацікавленість до різноманітних форм групової роботи.**

Проаналізувавши основні форми групової організації навчальної діяльності молодших школярів, переконалася, що групова робота на уроці — це форма організації навчання на основі співробітництва зі спільною навчальною метою і чітко розподіленими завданнями для кожного.

Запроваджую роботу за таким планом:

І етап (1 клас) — спілкування і співпраця.

1. Психологічна діагностика готовності дітей до навчання в школі;
2. Заохочення дітей до спілкування через гру;

3. Створення уявних ситуацій;
4. Використання діалогів;
5. Робота в парах.

ІІ етап (2 – 4 класи) — розвиток позитивного ставлення до спільної діяльності.

1. Використання пошукової діяльності на уроках;
2. Розв’язування пізнавальних завдань у групах постійного і змінного складу.

Підсумковою роботою спілкування вважаю роботу в парах, якій передувало створення уявних ситуацій та використання діалогів. Учні спільно виконують одне завдання, при цьому активно обговорюють його, перевіряють знання один одного. На мою думку, доцільно цю роботу проводити під час перевірки домашніх завдань, словникових диктантів, самостійно виконаних вправ з підручника.

В учнів 2 – 4 класів необхідно розвивати позитивне ставлення до спільної діяльності. Поряд з класно-урочною системою застосовую роботу в групах за вибором та інтересами. Ця форма неповторна, унікальна,бо в таких групах у дітей є можливість виконувати багато ролей (вони і лідери, і слухачі, і коментатори).

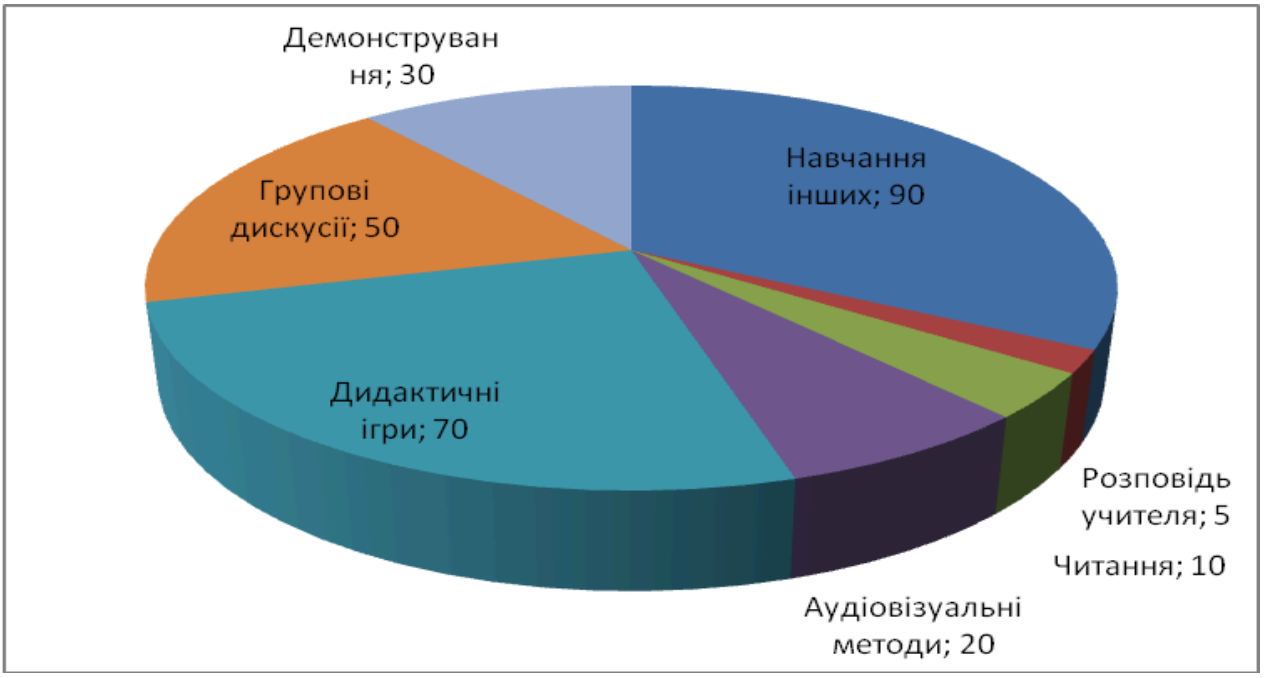
Найважливішою проблемою вважаю організацію спільної роботи дітей, щоб їхня дискусія не переростала в суперечку. Узгоджувати свої дії допомагаю введенням правил «етикету»:

— коли висловиш свою думку, запитай однокласників: «Ти згоден?», «А яка твоя думка?»
— якщо всі згодні, можна діяти далі;
— якщо є різні міркування, запитай один у одного: «Чому ти так гадаєш?»

Активізувати пізнавальну діяльність школярів допомагає створення проблемної ситуації на уроках. Намагаючись не просто подавати готові істини, а

викликати в дітей потребу самостійно знайти відповідь на запитання, створюємо на уроці «ситуацію успіху».

Співпраця учнів з учителем і своїми товаришами дозволяє послідовно, долаючи труднощі, йти до поставленої мети. Знання можуть бути вершиною піраміди. На якій стоїть особистість. Тому треба постійно пам'ятати **про піраміду засвоєння учнями навчальної інформації**.

Ефективність засвоєння учнями навчальної інформації прямо залежить від ступеня активізації їх залучення до процесу навчання. Тому головним завданням вважаю формування творчо розвиненої особистості, створення умов співпраці.

З досвіду роботи можу зробити висновок: найкраще, коли учні, оцінюючи свої можливості, вибирають різне за часом і складністю навантаження. Діти самовизначаються за допомогою різнокольорових карток, у них є можливість вибирати завдання, хто над чим має працювати. Кожен учень відчуває, що він цікавий як особистість, пробуджується у дітей прагнення до спільної організації

шкільного життя, формується здатність довільно регулювати свої дії, обґрунтовувати свою позицію і приймати думку іншого, якщо вона більш обґрунтована.

Учням потрібно допомагати усвідомити і набути умінь:

— поваги до думок інших;

— уміння уважно слухати;

— уміння і навички викладати матеріал у формі повідомлення.

Робота школярів на уроці в групах чи в парах заохочує до спілкування між дітьми, уважного ставлення один до одного, допомоги.

Саме так відбувається пошук співробітництва, співдружності, спільної організації шкільного життя.

Важливою педагогічною умовою формування критичного мислення учнів є створення зацікавленості і доброзичливої співпраці на уроці, активне залучення до парної і групової роботи. Вже починаючи з дитячих років дитину треба привчати формулювати свої думки, оціночні судження, переконання, незалежно від інших. Тобто, мислення може бути критичним тільки тоді, коли воно має індивідуальний характер. Для розвитку позитивної самооцінки дитини молодшого шкільного віку надзвичайно важливим є відчуття, що вона в результаті самостійного пошуку прийшла до висновку, який приближається як вірний і іншими членами колективу, і вчителем.

Реформування вітчизняної освіти через орієнтацію на технологію розвитку критичного мислення є одним із шляхів входження України до світового освітнього простору.

Ця технологія дозволяє одночасно і більш ефективно формувати в учнів низку ключових компетентностей. Перш за все — «уміння вчитись», тобто вміння самостійно здобувати знання у будь-якому вимірі «простору навчання». Вони вчаться організовувати свою роботу з розв’язання актуальних проблем і досягнення потрібного результату, набувають навичок самоконтролю, самооцінки, самовдосконалення. Співпраця учнів між собою та з учителем сприяє

формуванню соціальної компетентності демократичної природи. Учні навчаються спільно визначати проблеми і мету діяльності, ефективно співпрацювати, бути ініціативними і відповідальними за прийняття рішень, обґрунтовано долати суперечки.

Застосування технології розвитку критичного мислення — один із шляхів виховання активної особистості, що може взяти на себе ініціативу і діяти у межах правового поля. Це засіб формування критичного мислення і водночас розвитку творчих здібностей дитини.

Мета моєї роботи — досягти мети уроку шляхом зацікавлення учнів, щоб навчання приносило радість, успіх і задоволення.

Сучасне суспільство змінюється досить швидко, важко прогнозувати навіть найближче майбутнє. Тому неможливо передбачити, які знання можуть знадобитися дитині в її позашкільному житті, а які — ні.

З огляду на це, ставлю перед собою завдання не стільки накопичення дитиною інформації, скільки розвиток мислення, вміння адекватно оцінювати результати, самостійно добувати інформацію, перетворюючи знання на інструмент пізнання інших видів діяльності, вміння конструктивно взаємодіяти з іншими.

Враховуючи це, я намагаюся так побудувати навчання, щоб найповніше задовольнити проблеми кожного учня. Дбаючи про високий рівень знань своїх учнів, у своїй педагогічній діяльності використовую такі форми і методи навчання, які б викликали у дітей цікавість до навчального матеріалу, бажання вчитися, прагнути успіху в опануванні основ наук.

Власний досвід свідчить про те, що які б інноваційні технології ми не впроваджували в практику, досягти успіху можна лише зацікавивши учня на уроці, коли, розвиваючи свої здібності. Він задовольняє пізнавальні потреби. І тут мені допомагають стратегії технології розвитку критичного мислення, оскільки молодші школярі постійно відчувають потребу в ігровому спілкуванні. А групова робота для них — це перша можливість виявити себе як особистість, самовиразитись і самоствердитись.

Застосування технології розвитку критичного мислення під час вивчення навчальних дисциплін, як на уроках, так і в позакласній роботі, створює додаткову мотивацію до навчання. Учні добре засвоюють матеріал, тому що це їм цікаво.

Зазначена технологія стимулює загальну активність учнів, сприяє створенню плідного освітнього середовища, й утвердження системного характеру навчання та самонавчання. За своєю сутністю технологія формування критичного мислення має інноваційний характер: вимагає від учнів застосовувати нові знання, спираючись на засвоєний раніше матеріал; виробляє вміння діяти і приймати рішення самостійно чи в складі команди та розв'язувати конфлікти; шукати, компонувати і застосовувати нову інформацію з різноманітних джерел, використовуючи сучасні технології для виконання конкретних завдань; розвиває критичне мислення і прагнення до творчості та саморозвитку; формує бажання і здатність самостійно вчитися.

Технологія формування та розвитку критичного мислення є однією з інноваційних педагогічних технологій, що відповідає вимогам Національної доктрини розвитку освіти України щодо переходу до нового типу гуманістично-інноваційної освіти, увага переноситься на процес набуття школярами знань, умінь, навичок, життєвого досвіду. Які трансформуються в компетенції.

Системне запровадження цієї технології в школі призводить до того, що усі учні поступово опановують її не тільки як навчальну технологію, вміння самостійно вчитися, критично мислити, але і використовувати свої знання у повсякденному житті. А саме початкова ланка є фундаментом формування критичного мислення як пріоритетного напрямку виховання особистості сучасної молодої людини.